

JOGI FÓRUM PUBLIKÁCIÓ

**A kiskorúak sérelmére elkövetett élet elleni bűncselekmények bemutatása,
különös tekintettel a kiskorú veszélyeztetése büntetése és a családon belüli erőszak
megjelenési formáira**

Szerző:

dr. Margittai Orsolya

bírósági titkár

Kézirat lezárva:

Szeged, 2023. augusztus 18.

I. Bevezetés

A gyermek az emberi lét egyik legfontosabb alapértéke, ennek megfelelően a gyermekek védelme alapvető fontosságú az igazságszolgáltatás terén. Ugyanakkor kihangsúlyozandó, hogy a helyzetük a történelem során átalakult, bántalmazásukat hosszú ideig a nevelés velejárójaként természetesnek tekintették, ez azonban az ezredfordulót követően megváltozott.¹ Az utóbbi évtizedekben a kiskorúak bántalmazása és elhanyagolása, valamint a családon belüli erőszak kérdésköre előtérbe került.²

Jelen tanulmány első részében a büntetőjogi értelemben vett gyermekkor fogalmát tisztázom, majd a hatályos Büntető Törvénykönyvben szabályozott kiskorú veszélyeztetése bűncselekmény tényállását elemezve, a sértettek, illetve az elkövetők körének tisztázása, továbbá az elkövetési magatartások sokszínűségének bemutatása, valamint az elkövetési magatartás és az eredmény közötti ok-okozati összefüggés, illetve a veszélyeztetés, mint eredmény vizsgálata következik, melyet követően a tanulmány törzsrészében a családon belüli erőszak témakörét veszem górcső alá és elemzem annak különböző megjelenési formáit, majd a tanulmány záró részében összegzést adok a leírtakról.

II. A gyermekkor fogalma a hatályos Büntető Törvénykönyvről szóló törvény rendelkezései alapján

A polgári társadalmakban a büntetőjogi rendszerek kialakulása óta mindig is különbséget tettek a fiatalok és a felnőttek elkövetők felelősségrevonási szabályai között. Ennek indoka elsősorban az volt, hogy a fiatalok elkövetők személyisége - ellentétben a felnőttekkel - még nem volt teljesen kiforrott, a jogalkotók azt még alakíthatónak ítélték meg, ezért a gyermek- és fiatalokra vonatkozó büntetőjogi szabályok elsődlegesen javító-nevelő célzatúak voltak.

A 2013. július 1. napjától hatályos Büntető Törvénykönyvünk, a 2012. évi C. törvény³ a gyermekkor a büntethetőséget kizáró okok között szabályozza, azonban fogalmát nem definiálja.

¹ Dr. Herczog M. - Dr. Kovács Zs.: A gyermekbántalmazás és elhanyagolás megelőzése, felismerése és kezelése alapján írt 1. sz. Módszertani levél háziorvosok, házi-gyermekorvosok, védőnők, gyermekegészségügyi szakemberek részére - Budapest 2004 - 3. o.

² Dr. Herczog M. - Dr. Kovács Zs.: i.m. 3. o.

³ A továbbiakban: Btk.

A Btk. 16. § - ában foglaltak szerint nem büntethető, aki a büntetendő cselekmény elkövetésekor a tizennegyedik életévét nem töltötte be. Tehát a jogalkotó a büntetőjogi felelősségrevonás alsó határát a 14. életév betöltéséhez köti. Ugyanakkor ugyanezen szakaszban néhány kivételt is megfogalmaz a generális szabály alól, úgymint, hogy a Btk. 160. § (1) - (2) bekezdésében meghatározott emberölés büntette, a Btk. 161.§ - ában kifejtett erős felindulásban elkövetett emberölés büntette, a Btk. 164. § (8) bekezdésében szabályzott életveszélyt vagy halált okozó testi sértés büntette, továbbá a Btk. 314. § (1) - (4) bekezdésében szereplő terrorcselekmény büntette, a Btk. 365. § (1) - (4) bekezdésében meghatározott rablás büntette, illetve a Btk. 366. § (2) - (3) bekezdésében szereplő kifosztás büntette elkövetése esetén a büntethetőség alsó korhatárát a jogalkotó leszállította 12 évre. Azonban a 12. életév betöltéséhez további többletkövetelmény is társul ezen szabályozásnál, mégpedig, hogy a 12. életévét betöltő elkövető a büntetendő cselekmény elkövetésekor rendelkezzen a cselekmény következményeinek felismeréséhez szükséges belátási képességgel.

A jogalkotó a fenti szabály megalkotásakor azt tartotta szem előtt, hogy a társadalmi viszonyok megváltozásával párhuzamosan a gyermekek fejlődése is felgyorsult nemcsak testi, hanem sokkal inkább pszichés szempontból.

Ez azonban sok esetben azzal jár együtt, hogy a 12-14 év közötti gyermekek körében egyre inkább elterjed az agresszív, már-már erőszakos jellegű magatartás tanúsítása egymás vagy a pedagógusok irányába, amely a későbbiekben a fentiekben említett erőszakos bűncselekmények elkövetéséhez vezethet.

Megalapozottan feltehető továbbá, hogy az ilyen bűncselekményt elkövető 12-14 év közötti gyermekek felelősségre vonásának mellőzése felnőtként ugyanilyen, vagy hasonló jellegű erőszakos bűncselekmények elkövetését eredményezné.

Minderre tekintettel volt a jogalkotó a fenti szabályozás megalkotásakor, ugyanakkor a felelősségrevonás lehetőségét az elkövetett cselekmény következményeihez fűződő belátási képesség meglétének szükségességével is kiegészítette.

Fentiekre figyelemmel megállapíthatjuk, hogy büntetőjogi értelemben véve kiskorú az a személy, aki a 18. életévét nem töltötte be.

A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény⁴ az értelmező rendelkezések között rögzíti a gyermekkorú, illetve a fiatalkorú fogalmát, miszerint gyermekkorú a 14. életévét be nem töltött személy, fiatalkorú pedig a 14. életévét - bizonyos esetekben a 12. életévét - betöltött, de 18. életévét be nem töltött személy.⁵

A hatályos Btk. is a fenti szabályozást követi, amikor a gyermekkor szabályait rögzíti a fentiekben foglaltak szerint.

III. A kiskorú veszélyeztetése büntett tényállásának elemzése

A Btk. a bűncselekményt a gyermek érdekét sértő és a család elleni bűncselekményekről szóló XX. fejezetben szabályozza az alábbiak szerint.

A Btk. 208. § (1) bekezdésében foglaltak szerint a kiskorú nevelésére, felügyeletére vagy gondozására köteles személy - ideértve a szülői felügyeletet gyakorló szülő, illetve gyám élettársát, továbbá a szülői felügyeleti jogától megfosztott szülőt is, ha a kiskorúval közös háztartásban vagy egy lakásban él -, aki e feladatából eredő kötelességét súlyosan megszegi, és ezzel a kiskorú testi, értelmi, erkölcsi vagy érzelmi fejlődését veszélyezteti, büntett miatt egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

Ugyanezen szakasz (2) bekezdése alapján, ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg, az (1) bekezdés szerint büntetendő az a tizennyolcadik életévét betöltött személy, aki tizennyolcadik életévét be nem töltött személyt

a) bűncselekmény vagy szabálysértés elkövetésére, illetve züllött életmód folytatására rábír vagy rábírti törekszik,

b) bűncselekmény elkövetéséhez felajánl.

⁴ a továbbiakban: Gyvt.

⁵ Balogh Anna: Kiskorú veszélyeztetésének büntette a bírósági határozatok kritikai tükrében - különös tekintettel a fizikailag bántalmazott gyermekekre, in: Ügyészek Lapja, 2018/3. Huszonötödik évfolyam 14. o.

A bűncselekmény *jogi tárgya* a kiskorú testi, értelmi, érzelmi és erkölcsi fejlődésének védelme, továbbá a család intézménye védelmének biztosítása.⁶

Ami a *passzív alanyok* körét illeti, a kiskorú fogalmát kell elsősorban tisztázni. Büntetőjogi értelemben véve kiskorú az a személy, aki a 18. életévét nem töltötte be.

A Gyvt. az értelmező rendelkezések között rögzíti a gyermekkorú, illetve a fiatalkorú fogalmát, miszerint gyermekkorú a 14. életévét be nem töltött személy, fiatalkorú pedig a 14. életévét - bizonyos esetekben a 12. életévét - betöltött, de 18. életévét be nem töltött személy.⁷

Az *elkövetők* személyét illetően megállapítható, hogy a Btk. 208. § (1) bekezdésében foglalt cselekmény különleges bűncselekmény, elkövetője kizárólag speciális alany, a kiskorú nevelésére, gondozására, felügyeletére köteles személy lehet. Ezen meghatározott elkövetői körbe a szülő, a nevelőszülő, továbbá a szülővel azonos jogállású örökbefogadó, illetve a gyám tartozik.⁸ Ugyanakkor a bűncselekmény elkövetője lehet a kiskorú személy óvodapedagógusa, iskolai tanára is, akinek a tartós felügyelete alatt áll a gyermek.

A Btk. 208. § (1) bekezdésében foglalt bűncselekmény törvényi tényállási elemeinek vizsgálata során az egyik sarkalatos pont az *elkövetési magatartások* elemzése, mivel a nevelési, felügyeleti, gondozási kötelezettség súlyos megszegése összetett fogalmakat foglal magában.

A *nevelés* a kiskorú személyiségének kifinomult fejlődését célzó tevékenység, mely elsősorban a nevelő személy példamutató magatartásán alapul.

Felügyelet alatt a gyermek magatartásának, viselkedésének rendszeres vizsgálatát, figyelemmel kísérését értjük, míg a *gondozás* a kiskorú személy megfelelő testi, értelmi, érzelmi és erkölcsi fejlődésének biztosítását jelenti.⁹

A fentiekben kifejtett kötelezettségek megszegése történhet *aktívan*, illetve *passzívan* is, mely utóbbi mulasztásban - a kötelességek nem teljesítésében - nyilvánul meg.

A tevéleges magatartások közé a *fizikai és a lelki, érzelmi bántalmazást* soroljuk.

⁶ Kereszty Béla - Maráz Vilmosné - Nagy Ferenc - Vida Mihály: A magyar büntetőjog különös része. Korona Kiadó, Budapest, 2005. - 270. o.

⁷ Balogh Anna: Kiskorú veszélyeztetésének büntette a bírósági határozatok kritikai tükrében - különös tekintettel a fizikailag bántalmazott gyermekekre, in: Ügyészek Lapja, 2018/3. Huszonötödik évfolyam 14. o.

⁸ Balogh A.: i.m. 17. o.

⁹ Kereszty B. - Maráz Vilmosné - Nagy F. - Vida M.: i.m. 270. o.

Előbbi több formában is megjelenhet: egyrészt *gyermekbántalmazásként*, másrészt *szexuális abúzusként*, harmadrészt *családon belüli erőszakként*, mely utóbbi esetében magának a fizikai bántalmazásnak a passzív alanya nem feltétlenül a gyermek, sokkal inkább az őt nevelő másik szülő, azonban a kiskorúnak végig kell néznie a fizikai erőszakot és a sértett szenvedését, mely igencsak mélyreható lelki sérüléseket okozhat a gyermeknél.

A *gyermekbántalmazás* megvalósulhat csecsemők esetében megrázással, gondatlan leejtéssel, leforrázással, nagyobb gyermekeknél ütéssel, rúgással, fojtogatással, megégetéssel, illetve akár bezárással is. Ezen elkövetési magatartás vonatkozásában szót kell ejteni a *fizikai bántalmazásra utaló gyanús jelekről*, mely minden, a gyermekvédelmi jelzőrendszer tagjaként működő személy számára kiemelt jelentőséggel bírhat.

Ilyen jelek a következők:

- a bántalmazás látható, külsérelmi nyomai, vérömlenyek, karmolások, horzsolások
- égésnyomok, forrázás, fojtogatás nyomai
- megmagyarázhatatlan, nyilvánvalóan nem baleseti eredetű sérülések a gyermek testén
- többszörös, különböző időben keletkezett, a gyógyulás különböző stádiumait mutató zúzódások, sérülések testszerte
- kórelőzményben korábbi, hasonló jellegű sérülések fellelhetőek
- ellentmondásos történet a sérülés keletkezését illetően
- a gyermek szinte szó szerint elismétli a szülő által elmondottakat a sérülés keletkezését illetően

A *gyermekbántalmazás különleges esetei* közé sorolható a méhmagzatot károsító magatartás, az alkohol és drog abúzus, továbbá azon eset, melynél gyermek bántalmaz gyermeket (bullying, melynek speciális változata a manapság rendkívül elszaporodott internetes zaklatás, a cyberbullying), illetve a rendszeres abúzus is.¹⁰

Az *érzelmi bántalmazás* a gyermek érzéseivel való hosszantartó visszaélés, mely a sértett érzelmi fejlődésére tartósan káros és súlyos hatást gyakorol. Ilyen lehet példának okáért a szeretetlenség

¹⁰ Dr. Herczog M. - Dr. Kovács Zs.: i.m. 8. o.

érzésének kialakítása a gyermekben, a megbecsülés hiánya, mely alacsony önértékeléshez, illetve felnőttkorban kötődési nehézségek kialakulásához vezethet.¹¹

Sok esetben a bántalmazás ezen formája a gyermek számára károsabb, mint a fizikai bántalmazás, melynek nyomai idővel halványulnak, majd eltűnnek, azonban az érzelmi bántalmazással okozott lelki sérülések akár örökre is megmaradhatnak tekintettel arra, hogy ezeket a gyermek - életkorából, illetve tapasztalatlanságából adódóan - nehezebben képes kezelni, illetve feldolgozni.

Az érzelmi bántalmazás egyik speciális típusa amikor az elkövető - az esetek nagy többségében a szülő - a csenddel bünteti a gyermeket, azaz kiabálás és fizikai sérülés okozása helyett hallgatásba burkolózik. Ebben az esetben a sértett nincs tisztában azzal, hogy pontosan mi az oka a kialakult helyzetnek, kész tények elé állítják őt a hallgatással, melyet vagy elfogad, és ő is hallgatással válaszol rá, vagy kommunikációt kezdeményez, amely a legtöbb esetben - minden igyekezet ellenére - kudarcba fullad. Az elkövető lelki alkatától függően ezen érzelmi bántalmazás időtartama néhány órától kezdve akár több napon át is tarthat teljes bizonytalanságban tartva ezzel a gyermeket. Ezen magatartás rendkívül káros hatással van a kiskorú érzelmi fejlődésére, mivel felnőttkorában ugyanígy, vagy hasonlóképpen fog reagálni a kialakult helyzetekre adott esetben a saját gyermekével szemben is.

Az érzelmi bántalmazás gyermekeknél észlelhető általános jelei az alábbiak:

- szemkontaktus hiánya
- kifejezéstelen arc / tekintet
- bizalmatlanság - akár a hozzá közelállókkal szemben is
- otthonról történő sorozatos elszökés
- alvászavarok, illetve evészavarok
- agresszív viselkedés tanúsítása a társaival szemben
- koncentrációs, tanulási nehézségek
- iskolai teljesítmény hirtelen - indok nélküli - hanyatlása
- depressziós, passzív viselkedés
- öngyilkossági kísérlet

¹¹ Dr. Herczog M. - Dr. Kovács Zs.: i.m. 6. o.

Az aktív magatartások mellett szót kell ejteni a *mulasztásban megnyilvánuló elkövetési magatartásokról* is, melyek a gyermek elhanyagolásában mutatkoznak meg. Ezen passzív magatartásoknak *három típusát* különböztethetjük meg az alábbiak szerint.

A *fizikai elhanyagolás* a gyermek alapvető fizikai, higiénias, élelmezési szükségleteinek elmulasztását, hiányát jelenti, ugyanakkor a kiskorú hosszabb távon történő felügyelet nélkül hagyásával is megvalósulhat. Mindezek mellett ide tartozó magatartás, amikor az elkövető a szükséges védőoltások beadatását időről időre megtagadja, illetve nem vagy csak későn gondoskodik a sértett orvosi, egészségügyi ellátásáról.¹²

Az *érzelmi elhanyagolás* az esetek legnagyobb hányadában előforduló mulasztással elkövetett bűncselekmény. Az elkövető sok esetben nem érzékeli kellőképpen tettének súlyát, mivel számára ez a természetes magatartás - esetleg a saját szülei, nevelői részéről ő maga is ezt tapasztalta. Valójában azonban egyáltalán nincs tekintettel a gyermek alapvető érzelmi szükségleteire, így a szeretet kimutatására, a gondoskodásra, a vigasztalásra, illetve az odafigyelésre.

Egy gyermek érzelmi fejlődésénél döntő jelentőséggel bír a szülői, nevelői példamutatás, azon körülmény, hogy a szülei hogyan bánnak egymással, illetve a környezetükben élő emberekkel.

Következésképp, ha a szülők durván, elutasítóan, adott esetben erőszakosan, agresszíven lépnek fel egymással szemben, akkor ezen magatartás a gyermek érzelmeit előbb összezavarja, majd legrosszabb esetben megsemmisíti azokat.

Az elhanyagolás harmadik válfaja az *oktatási vagy nevelési elhanyagolás*, amely elsősorban az iskolalátogatási kötelezettség megszegésével valósul meg. Ilyen esetekben a szülő nincs feltétlenül tisztában azzal, hogy gyermeke hiányzik a tanórákról, ugyanakkor a pedagógusi jelzést követően a felelőssége egyértelműen megállapítható.¹³

A mulasztással elkövetett kiskorú veszélyeztetése büntett esetén az *elhanyagolásra utaló jelek* a következők lehetnek:

- a megfelelő élelmezés hiánya okán alultápláltság

¹² Dr. Herczog M. - Dr. Kovács Zs.: i.m. 5. o.

¹³ Dr. Herczog M. - Dr. Kovács Zs.: i.m. 5. o.

- leromlott fizikai és/vagy lelki állapot
- a megfelelő higiéniai körülmények biztosításának hiánya okán ápolatlanság, piszkos, az időjárás viszonyoknak nem megfelelő ruházat
- védőoltások indokolatlan elmaradása
- orvosi, védőnői tanácsok be nem tartása
- szorongó, feszült, szótlan a gyermek, szemkontaktust kerüli
- iskolai hiányzások megnövekedett száma, teljesítmény hirtelen hanyatlása

E helyütt kell említést tenni a kiskorú veszélyeztetése büntett elkövetési magatartásainak egyik speciális típusáról, orvosi nyelven a *Munchausen by proxy* - saját magára kivetített Münchausen - szindrómáról. Ezen esetben maga a szülő - az esetek nagyobb hányadában az anya - betegíti meg a gyermeket abból a célból, hogy mindenképp feletti gondoskodását kifejezhesse irányába. Ennek érdekében akár fizikai sérülést is okoz a gyermeknek, vagy megmérgezi azért, hogy az a hamis érzet alakuljon ki saját magában, hogy kizárólag ő képes a gyermek gondját viselni, akinek minden helyzetben szüksége van rá.

Ezen elkövetők általában ugyan nem kóros elmeállapotúak, nem szenvednek pszichiátriai megbetegedésben, azonban sok esetben kimutatható személyiségzavar, vagy túlzott agresszió.¹⁴

A Btk. 208. § (1) bekezdésében meghatározott kiskorú veszélyeztetése büntett *materiális veszélyeztető bűncselekmény*, melynek *eredménye* a cselekménnyel ok-okozati összefüggésben álló *konkrét veszélyhelyzet*. A bűncselekmény azonban csak akkor tényállásszerű, ha a kialakult konkrét veszélyhelyzet közvetlen hatással van a kiskorú sértett testi, értelmi, érzelmi, vagy erkölcsi fejlődésére. Ennek megállapítása nem szakértői kérdés, hanem a jogi értékelés körébe tartozó jogalkalmazói feladat. [BH 1997.469.]

A *testi fejlődés veszélyeztetése* a fentiekben kifejtettek szerint megnyilvánulhat a gyermek fizikai bántalmazásával, az alapvető higiéniai feltételek biztosításának hiányával, továbbá a nem megfelelő, vagy egyoldalú étellemezés biztosításával, illetve az orvosi, védőnői, egészségügyi ellátás elhanyagolásával is.¹⁵

¹⁴ Dr. Herczog M. - Dr. Kovács Zs.: i.m. 10. o.

¹⁵ Balogh A.: i.m. 18. o.

Az *értelmi fejlődés veszélyeztetésének* legfőbb megjelenési formája az iskolalátogatási kötelezettség elmulasztása a nevelő részéről, illetve azon magatartás is, amely a gyermek lelki bántalmazásában mutatkozik meg ugyan, de ennek következtében a kiskorú személy az otthonában nem tudja kipihenni magát, a tanórákon nem képes koncentrálni, a tanulmányi eredménye hirtelen romlásnak indul.¹⁶

Ezzel kapcsolatban említést érdemel a 22/2007. BK vélemény, amely szerint a gyermek értelmi fejlődésének veszélyeztetése nem szakértői kérdés, hanem tényekből levont következtetés. Ugyanakkor megjegyzendő, hogy a kiskorú veszélyeztetése büntett vizsgálatok a nyomozóhatóság munkáját, illetve a tényállás maradéktalan felderítését nagy mértékben megkönnyítik az igazságügyi pszichológus szakértő által adott véleményben foglalt adatok, amely által pontosabb és árnyaltabb képet kaphatunk a gyermek értelmi képességeit illetően.

Az *érzelmi fejlődés veszélyeztetése* főként az idősebb gyermekek esetében kerül előtérbe, amely megvalósulhat a szülőtől történő hirtelen elszakadással - adott esetben egy házasság felbontása esetén -, de akár a másik szülővel szemben alkalmazott erőszakos fellépés, agresszivitás következtében is, mely a gyermekben félelmet, bizonytalanságot kelthet, illetve a későbbiekben a megfelelő érzelmi kötődés kialakulásának hiányához is vezethet.

Az *erkölcsi fejlődés veszélyeztetése* leginkább azon korú gyermekeket érinti, akik már maguk is képesek felismerni a cselekmény erkölcsileg tiltott jellegét, ugyanakkor kihangsúlyozandó, hogy a gyakorlatban a nyomozóhatóság, illetve a bíróság részéről ezen eredmény bizonyítása a legkomplikáltabb, melynek megállapításához szakértő bevonása nélkülözhetetlen.

A cselekmény tényállásszerűsége kizárólag akkor állapítható meg, ha az elkövetési magatartás - legyen az akár aktív, akár passzív magatartás - és az eredmény - a közvetlen veszélyeztetés - kialakulása között *ok-okozati összefüggés* fedezhető fel.

A Btk. 208. § (1) bekezdésében meghatározott kiskorú veszélyeztetése büntett kizárólag *szándékosan* követhető el, ugyanakkor nem csak *egyenes*, de *eshetőleges* szándékkal is megvalósítható.

¹⁶ Balogh A.: i.m. 19. o.

IV. A családon belüli erőszakról

1. Fogalma

Általános értelemben véve családon belüli erőszak alatt azon eseteket értjük, amikor a gyermek egyik családtagja - általában valamelyik szülője - olyan magatartást tanúsít, mellyel a sértett fölött testi vagy lelki értelemben hatalmat gyakorol.¹⁷

Rendszerint ezen cselekmény szenvedő alanya, sértettje a gyermek, de számos esetben tapasztalható az, hogy a gyermeknek végig kell néznie amint a szülei egymást bántalmazzák, akár testi, akár lelki értelemben véve.

A családon belüli erőszak megvalósulásának egyik alapvető feltétele, hogy az elkövető és sértett között családi vagy egyéb természetű intim viszony áll fenn.

Mindezek okán a családon belüli erőszak fogalmi halmazában helyezendő el alcsoportként a párkapcsolati vagy házastársi erőszak, illetve a gyermekbántalmazás is.

Az erőszak fogalmát ebben az esetben a lehető legtágabb értelemben kell meghatároznunk, mivel az megvalósulhat fizikai bántalmazásként - ütlegelés, rúgás, fojtogatás, szorongatás, ellökés, stb. -, melynek nyomai a sértett testén fellelhetőek, ugyanakkor lelki értelemben, pszichikai fájdalomkózással is megtörténhet - szidalmazás, fenyegetés, csenddel verés, barátoktól történő elszigetelés, stb. -, amelynek ugyan testi tünetei nincsenek, ám talán a fizikai bántalmazásnál is nagyobb károkat okozhatnak a sértett számára.

2. A családon belüli erőszak megjelenési formái

2.1. Fizikai erőszak

A *fizikai erőszak* témakörénél el kell különítenünk a tetteges becsületsértés vétségének kategóriáját a valódi fizikai erőszaktól. Míg előbbi esetében csupán egy-két pofonról, addig az utóbbi esetében általában rendszeresen megvalósuló, gyakran súlyos sérüléssel járó bántalmazásról beszélünk.

A tetteges becsületsértés vétsége akkor megengedett, ha nevelő célzattal történik.

¹⁷ https://hu.wikipedia.org/wiki/Csal%C3%A1don_bel%C3%BCl_i_er%C5%91szak - Letöltve: 2023. augusztus 17. napi állapot

A gyermek sok esetben nem fogad szót szüleinek, ellenkezik az akaratukkal, néha csak dacból, néha azért, mert saját igazát ellentétesnek véli a szüleiével. A nevelés során fontos annak megértetése a gyermekkel, hogy a szülei csak a javát akarják, nem ellene cselekednek, amikor fegyelmezni akarják őt. Ezt sok esetben a gyermek nem érti meg kellőképpen, ezért a szülőknek szükségük van a szavakon túl egyéb hathatós eszközökre is akaratuk érvényesítése érdekében. Természetesen itt nem a gyermek számára rendszeres, súlyos sérülést okozó bántalmazásról van szó, csupán néhány pofonról, melyek a megfelelő időben igencsak hasznossá válhatnak.

A fentiek tehát nem tartoznak a fizikai erőszak kategóriájába, ellenben azon esettel, amikor a gyermek úgymond tényleges bántalmazása történik meg.

Ez történhet eszköz nélkül, kizárólag saját erőt használva, ugyanakkor az eszközök tárháza is szinte kimeríthetetlen kezdve a minden háztartásban fellelhető késtől a sodrófán, a boton, a golfütőn vagy baseball ütőn keresztül a kalapácsig, ásóig, ollóig.

Ezen eszközök maradandó fogyatékoság, vagy akár életveszély, netán halált okozó testi sértés okozására is alkalmasak.¹⁸

A fizikai erőszak jelenléte egy családban viszonylag könnyen észrevehető - gondolná a laikus állampolgár. Azonban ez nem minden esetben van így. A sérülések sokszor a gyermek olyan testrészén keletkeznek, amelyek a mindennapi iskolába járás során nem láthatók a gyermek ruházata okán.

Ilyen esetben rendkívül nagy jelentősége van az osztálytársak, illetve esetlegesen a testnevelést oktató tanár figyelmességének is, mivel például a gyermek lábát a hosszú nadrág miatt kizárólag a testnevelés óra előtti átöltözés során láthatják az osztálytársak, illetve a tornaórán az azt oktató pedagógus.

A fizikai bántalmazásnak számos olyan gyanújele van, melyeket észlelve joggal feltételezhetjük, hogy a gyermek családon belüli erőszak áldozatává vált.

Az alábbiakban ezen jeleket kívánom összegezni:¹⁹

- állandó jellegű frusztráció

¹⁸ https://hu.wikipedia.org/wiki/Csal%C3%A1don_bel%C3%BClj_er%C5%91szak - Letöltve: 2023. augusztus 17. napi állapot

¹⁹ Babity Mária (2013) : A gyermekbántalmazás rizikótényezőinek vizsgálata (magas kockázatot képviselő gyermeknevelési attitűdök, a szülőkkel kapcsolatos gyermekkori emlékek és néhány lehetséges közvetítő tényező összefüggései) PhD értekezés <https://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/15157/babity-maria-phd-2014.pdf?sequence=1&isAllowed=y> - Letöltve: 2023. augusztus 17. napi állapot

- alvászavarok
- a közvetlen környezete észlelésének, illetve az azzal történő bánásnak a teljes vagy részleges deficitje
- depresszió, önsajnálát, örömképtelenség
- passzivitás a társak és az örömet okozó mindennapi tevékenységek iránt
- önértékelési zavar, alacsony önértékelés
- iskolai, tanulási, beilleszkedési nehézségek
- túlzott igazodás mások elvárásaihoz
- agresszív viselkedés a társai, illetve a pedagógusok irányába
- figyelemzavar
- a fizikai érintéstől való félelem, simogatáskor jellemző az összeremenés

2009 októbere és 2017 májusa között a Hódmezővásárhelyi Rendőrkapitányság Vizsgálati Osztályán dolgoztam bűnügyi vizsgálóként, mely során számos alkalommal találkoztam fizikailag bántalmazott gyermekekkel. Munkám során a területileg illetékes gyámhivatal, továbbá a Területi Gyermekevédelmi Szakszolgálat, illetve a Hódmezővásárhelyen működő Kagylóhéj Gyermekejóléti Központ és Családsegítő Szolgálat ilyen esetekben nagy segítség volt számomra, mivel a fenti hatóságok munkatársai mindig nagyon felkészültek és együttműködők voltak, így sikeresen tudtunk együtt dolgozni a gyermekek védelmének biztosítása érdekében.

Empirikus tapasztalataim alapján kijelenthetem, hogy elenyésző volt azon esetek száma, amikor maga a sértett jelezte a tanárainak, osztályfőnökének a bántalmazás tényét, sokkal inkább az volt a jellemző, hogy a pedagógusok egyike vagy az osztálytársak, barátok közül valaki észlelte a sérüléseket, és ezt jelentették előbb az igazgatónak, majd a gyámhivatalnak, rendőrségnek.

A sértett gyermek kihallgatása ilyen esetekben - a szükséges orvosi látélet elkészítése után - rendszerint a rendőrségi pszichológus jelenlétében történt meg, illetve azt követően egy igazságügyi pszichológus szakértői vélemény, valamint amennyiben szükséges volt, úgy igazságügyi orvosszakértői vélemény beszerzésére is sor került az eljárás során.

Az igazságügyi pszichológus szakértő feladata ebben az esetben nem az volt, hogy eldöntse, a gyermeket valóban érte-e fizikai bántalmazás - hiszen ez a nyomozóhatóság feladata - sokkal inkább

annak feltárása volt, hogy amennyiben történt bántalmazás, akkor az milyen hatással volt a gyermek értelmi, érzelmi, lelki fejlődésére. Amennyiben ezt súlyosan veszélyeztette, úgy egyértelműen megállapítható volt a kiskorú veszélyeztetése büntettének elkövetése.

Sokszor azt mondhatjuk, hogy nem is feltétlenül a legbrutálisabb fizikai bántalmazás az, ami a legborzasztóbb és nem utolsó sorban a legnehezebben bizonyítható. A számomra legmegdöbbentőbb eset ezzel a témával kapcsolatban az volt, amikor egy Hódmezővásárhely szerte ismert és közkedvelt, rendkívül jól szituált, jómódú, intelligens édesapa jelent meg a rendőrkapitányságon azzal, hogy feljelentést kíván tenni a volt felesége jelenlegi élettársa ellen, aki a volt feleségével közös három gyermeküket rendszeresen bántalmazta oly módon, hogy amikor a gyerekek nem fogadtak szót neki, akkor összekötözte a kezüket gyorskötözővel, majd magára hagyta őket. A gyermekek ekkor nyolc, tizenegy és tizenöt évesek voltak.

Mindemellett számos alkalommal előfordult, hogy a legkisebb gyermeket bezárta a szobájába úgy, hogy az ajtóra kívülről felszerelt egy reteszt, amely olyan magasságban volt, melyet egyik gyermek sem tudott volna elérni, ha segítettek volna öccsüknek.

A gyorskötöző - mely sokszor órákon keresztül a gyerekek csuklóján és / vagy bokáján volt - látható sérülést okozott a gyermekek testén, melyeket az édesanyjuk - a feljelentő volt házastársa - észrevett ugyan, azonban szerelme oly nagy volt jelenlegi élettársa iránt, hogy meggyőzte gyermekeit és saját magát is, hogy a kötözésre csak nevelő célzattal került sor.

A nyomozás során mindketten gyanúsítottként kerültek kihallgatásra, majd az ellenük folyó eljárás vádemelési javaslattal került megküldésre a járási ügyészség felé.

2.2. *Lelki erőszak*

A családon belüli erőszak ezen megjelenési formájának elszenvedő alanyai elsősorban a nők, az elkövetői kört pedig leginkább a férfiak alkotják. Magába foglalja a különböző *fenyegetéseket*, *zsarolásokat*, továbbá a *függő viszony kialakítását* is.

Ami a *fenygetés* részt illeti, ezen belül is számos eset előfordulhat, úgymint a bántalmazás kilátásba helyezése, melynek sértettje lehet akár maga a nő, akár a gyermeke. Továbbá emberöléssel való fenyegetésről is beszélhetünk, mely szintén súlyos lelki sérülést okoz a sértett számára.²⁰

Ehhez kapcsolódóan kiemelendő a hatályos Büntető Törvénykönyvünk szabályozása, mely a zaklatás tényállása kapcsán tesz említést a hozzátartozók között kialakuló konfliktusos viszonyokról az alábbiak szerint:

A Btk. 222. § (1) bekezdése szerint, aki abból a célból, hogy mást megfélemlítsen, vagy más magánéletébe, illetve mindennapi életvitelébe önkényesen beavatkozzon, őt rendszeresen vagy tartósan háborgatja, ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg, vétség miatt egy évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

Ugyanezen szakasz (2) bekezdése alapján, aki félelemkeltés céljából

a) mást vagy rá tekintettel hozzátartozóját személy elleni erőszakos vagy közveszélyt okozó büntetendő cselekmény elkövetésével megfenyeget, vagy

b) azt a látszatot kelti, hogy más életét, testi épségét vagy egészségét sértő vagy közvetlenül veszélyeztető esemény következik be,

vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

Ugyanezen szakasz (3) bekezdésében szereplők szerint, aki a zaklatást

a) házastársa, volt házastársa, élettársa vagy volt élettársa sérelmére,

b) nevelése, felügyelete, gondozása vagy gyógykezelése alatt álló személy sérelmére,

c) hatalmi vagy befolyási helyzetével visszaélve, illetve

d) hivatalos személy sérelmére, hivatali tevékenységével össze nem egyeztethető helyen vagy időben követi el, az (1) bekezdésben meghatározott esetben két évig, a (2) bekezdésben meghatározott esetben büntetett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

A *zsarolás* megvalósulhat akár pénzügyi értelemben, akár kényszerítés formájában is. A zsarolással érintett személy ilyen esetben nem feltétlenül maga a sértett, hanem rá tekintettel további hozzátartozója - nagyszülő, egyéb rokon - is lehet.

²⁰ https://hu.wikipedia.org/wiki/Csal%C3%A1don_bel%C3%BCl%C3%A9r%C5%91szak - Letöltve: 2023. augusztus 17. napi állapot

A *függőségi viszony kialakítása* egy rendkívül hosszadalmas és időigényes folyamat, és az elkövető részéről szükségszerűen feltételez egyfajta szociopata hajlamot, illetve lelki beállítódást.

Ebben az esetben az elkövető szeretete kifejezésének azt tekinti, ha a sértettet ledominálja, elnyomja, akaratát meghajlítja, vagy adott esetben meg is töri. A sértett nőt elzárja a külvilágtól, családjától, és arra kényszeríti, hogy szakítsa meg a kapcsolatot a barátaival is. Legszívesebben csak saját magának akarná szeretete tárgyát, és nem kíván osztozni senkivel. Ez a szociopata jellem mellett feltételez némi önbizalomhiányt és nárcisztikusságot is, mely sok esetben a sértettnek először fel sem tűnik, hiszen a szeretet kifejeződésének véli ezen magatartást, azonban idővel, amikor már jóformán senkivel sem tud kapcsolatot tartani - mivel az elkövető ezt nem engedélyezi - ráeszmél a valóságra.

Amennyiben ez megtörténik, úgy nagyon fontos az, hogy a sértett azonnal kérjen külső segítséget, akár a gyámhivataltól is figyelemmel arra, hogy valószínűleg egyedül nem képes megbirkózni ezzel a feladattal. A gyámhivatal eljárása ilyen esetben kimerülhet tanácsadásban, családlátogatásban, ugyanakkor amennyiben azt érzékelik, hogy az elkövető magatartása a gyermekekre is veszélyt jelent, úgy szóba jöhet az alapellátás elrendelése, illetve a védelembe vétel, végső esetben pedig a családból kiemelés és ideiglenes hatályú elhelyezés is.

2.3. *Verbális és non-verbális erőszak-cselekmények*

A *verbális*, azaz szavakkal kifejezhető erőszak-cselekmények közé tartozik az áldozat kigúnyolása, kinevetése, neveltségessé tétele, továbbá a szidalmazása és megszegényítése is.

Általánosságban elmondható, hogy legtöbbször a többgyermekes családoknál fordul elő, és sokszor a testvérek egymás közötti konfliktusaiból alakul ki a bántalmazás ezen módja. Súlyosbíthatja a helyzetet, ha az egyik gyermekkel kivételezik a szülő, és mindezt a többiek kárára teszi.

Ugyanakkor a családon belüli erőszak ezen módja természetesen megvalósulhat a szülő, nevelőszülő, gyám, gondozó, nagyszülő részéről is, aki talán a bántalmazás ugyanezen vagy hasonló módját élte át gyermekként, és sajnálatos módon, mivel ezt a mintát ismeri, ezt is fogja követni.

Az erőszak-cselekmények akkor tekinthetők *non-verbális jellegűeknek*, ha ez támadó jellegű mimikában, arckifejezésben, grimaszban, félelemkeltő testhelyzetek, pozíciók felvételében jelennek meg.

E helyütt kell szót ejtenünk a non-verbális kommunikáció egy olyan erőszakos fajtájáról, mely talán a legnagyobb lelki sérülést tudja okozni a sértetteknek, és ez pedig az úgynevezett „csenddel verés” fogalma. A szó legszorosabb értelmében véve non-verbális erőszak-cselekményként tarthatjuk számon, mivel ennek sajátossága, hogy az elkövető egy passzív-agresszív személyiség típusú ember, aki megszakít mindenféle kommunikációt a sértettel.

Nagy általánosságban elmondható, hogy ezen cselekményeket leginkább a szülők alkalmazzák a gyermekükkel szemben, még hozzá olyan esetekben, amikor a gyermek valamilyen számukra megbocsáthatatlan bűnt követett el. Ez a szülő személyiségétől és beállítottságától függően lehet a hazugság, a csalás, a lopás, vagy bármilyen olyan magatartás tanúsítása, melyet a szülő elítél.

Az erőszak ezen módja azért rendkívüli módon veszélyes, mert a gyermek ezt a mintát szokja meg, és a későbbi baráti, illetve párkapcsolatában is ezt fogja alkalmazni, sőt a későbbiekben a saját gyermekével szemben is. Egészen egyszerűen azért, mert ezt tartja normálisnak és elfogadható viselkedésnek.

Mindeközben a gyermek rendkívüli módon szenved, és olyan lelki sérüléseket szerez, melyek többsége egy életen át sem fog begyógyulni.

A legfájdalmasabb az ilyen típusú erőszak-cselekményben, hogy olyan hosszan tart, amilyen hosszan csak az elkövető tűréshatára ezt elviseli, és közben a gyermek hiába próbálkozik a kommunikáció bármely fajtájával, a szülő ezt teljes mértékben figyelmen kívül hagyja talán nem is sejtve, hogy ezzel akár tönkretelheti gyermeke lelkivilágát.

A verbális és non-verbális erőszak cselekmények elszenvetői általában az alábbi tüneteket produkálják:

- szorongás, a félelemérzet általánossá válása jellemző
- viselkedésében megfigyelhető a szemkontaktus hiánya, teljes passzivitás, üres tekintet, kifejezéstelen arc
- bizalmatlanság a környezetében élők felé
- nagyfokú agresszivitás
- alvás- és evészavarok
- szülőtől való félelem, vagy épp az ellenkezője túlzott ragaszkodás
- öngyilkossággal kapcsolatos gondolatok, esetleg öngyilkossági kísérlet

- regresszív viselkedés, ágybavizelés
- figyelemzavarok, viselkedési nehézségek

2.4. *Gazdasági és szociális elnyomás*

Mai posztmodern társadalmunkban egyre nagyobb jelentőséggel bír az anyagi javak megszerzésének és birtoklásának lehetősége. Amennyiben ezt a fajta pénzügyi biztonságot az egyén nem tudja saját maga számára maradéktalanul megteremteni, úgy szükségszerűen támaszkodnia kell egy másik személyre, aki általában az élettársa, házastársa.

Mindez egy szintig egészségesnek mondható, vannak azonban olyan élethelyzetek, melyeknél ez az egyensúly eltolódhat abba az irányba, hogy az egyik fél erős függőségi viszonyba kerül a másiktól. Az esetek nagyobb hányadában a nemek közti eloszlás ebben az esetben úgy definiálható, hogy a férfiak vannak általában a domináns helyzetben, míg a nők a függőségi viszony elszenvedő alanyai, hiszen sok esetben pénzügyileg függő helyzetbe kerülnek a párkapcsolatukban, melyhez a férfi elkövetők készségesen asszisztálnak, hiszen így pénzügyi szempontból is függő helyzetbe hozzák az áldozatot, mely sokszor azzal jár együtt, hogy a nő önálló megélhetési forrásait egészen egyszerűen kiiktatják. Emellett jellemző, hogy a fentiekkel párhuzamosan az elkövető ellenőrzést gyakorol az áldozat vagyona, ingó és ingatlan tárgyai felett, mely előbb-utóbb ahhoz vezet, hogy a sértettnek úgymond koldulnia kell a saját pénzéért, engedélyt kell kérnie ahhoz, hogy a saját tulajdonát képező tárgyakkal rendelkezessen.²¹

Ez lelkiileg legalább olyan megterhelő az áldozat számára, mint a fentiekben kifejtett verbális és non-verbális bántalmazás, hiszen ezáltal azt érezheti, hogy elveszítette saját élete felett az irányítást, mely sok esetben fizikai bántalmazással és zsarolással is együtt jár.

Az elszenvedő fél pedig túrni köteles a kialakult helyzetet, hiszen nagyon szoros függőségi helyzet alakult ki közte és a bántalmazója között, aki rendszerint azt a gondolatot sulykolja a sértett fejébe, hogy nélküle képtelen boldogulni, ugyanezt az életszínvonalat, melyhez hozzászokott, nélküle nem tudja majd sem magának, sem a közös gyermekeknek biztosítani.

2.5. *Szexuális erőszak-cselekmények*

²¹ https://hu.wikipedia.org/wiki/Csal%C3%A1don_bel%C3%BCl_i_er%C5%91szak - Letöltve: 2023. augusztus 17. napi állapot

A családon belüli erőszak tematikájában a fizikai és lelki erőszak mellett az egyik legnagyobb látenciával rendelkező terület a *szexuális jellegű erőszak-cselekmények* témaköre.

Ebbe beletartozik a szexuális erőszak, illetve a nemi erkölcs elleni bűncselekmények jórésze, mint elkövetési magatartás.²²

A szexuális erőszak, mint elkövetési magatartás három, egymással konjunktív viszonyban álló feltétel esetén valósul meg, melyek az alábbiak:²³

- Erőszak vagy fenyegetés alkalmazása, melynek célja a sértett fél akaratának megtörése (vis absoluta) vagy akaratának meghajlítása (vis compulsiva)
- A sértett személye szerint lehet cselekvőképes az alany, de sajnos sok esetben védekezésre vagy akaratnyilvánításra képtelen állapotú - például kábítószer vagy nagy mennyiségű alkohol hatása alatt áll, megkötözött állapotban van, vagy életkoránál, szellemi képességeinél fogva képtelen az ellenállás kifejtésére
- Maga a szexuális együttlét, a közösülés ténye, melyet a büntetőjog úgy aposztrofál, hogy a nemi szervek érintkezése is - amennyiben annak célja a nemi vágy felkeltése vagy kielégítése - közösülésnek minősül.

A gyermekek ellen elkövetett és következményeit tekintve a legkegyetlenebb erőszak a szexuális támadás. A statisztikai adatok azt mutatják, hogy a gyermekek négyéves koruktól kezdve 14-15 éves korukig vannak leginkább kitéve szexuális bántalmazásnak.

A témakör egyik legkiemelkedőbb hazai kutatója, Kerezsi Klára szerint a lányok esetében a legveszélyeztetettebb életkor a 10-15 éves koruk közti időszak, hiszen ekkor lesz a kislányból érett fiatal nő. A fiúk esetében ugyanezen életkor inkább a 6-8 év, illetve a 14-16 év közé tehető.

A gyermekek sérelmére elkövetett szexuális erőszak-cselekmények esetén az elkövető célja leginkább az áldozat tárgyiasítása, akaratának megtörése, ellenállásának leküzdése, mely sok esetben járhat együtt fizikai bántalmazással is, illetve szinte természetes velejárója a zsarolással elkövetett lelki

²² Domokos Andrea (szerk.): A családon belüli erőszak büntetőjogi és társadalmi megítélése in Acta Caroliensia Conventorum Scientiarum Iuridico-Politicarum XVI. - Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest 2017. - 10. o.

²³ https://hu.wikipedia.org/wiki/Csal%C3%A1don_bel%C3%BCl_i_er%C5%91szak - Letöltve: 2023. augusztus 17. napi állapot

bántalmazás is, melynek lényege, hogy amennyiben a gyermek bármilyen információt is kiad külső, harmadik személynek az őt ért szexuális zaklatásról, abúzusról, úgy az elkövető bosszúból további személy elleni erőszakos cselekményt fog elkövetni vagy a gyermek, vagy rá tekintettel hozzátartozója - tipikusan édesanyja - sérelmére.

Mindennek eredményeként a gyámhivatal vagy a rendőrség sok esetben tehetetlen, hiszen amennyiben a sértett él a vallomás megtagadási jogával, úgy a sérelmére elkövetett cselekmény bizonyítása rendkívül nehezzé válik.

Itt szintén felértékelődik a gyámhivatal munkatársainak, illetve a jelzőrendszer tagjainak a szerepe, akik akár elsőként, közvetlenül vagy közvetve értesülhetnek a történetekről. Ugyanakkor kiemelkedően fontos az is, hogy ezek a személyek tisztán lássanak a kialakult helyzetben, hiszen a szexuális erőszak-cselekmények elkövetése nagyon súlyos büntetést von maga után, azonban, ha a sértett esetlegesen nem szavahihető, úgy a teljes nyomozás kárba veszhet.

Az elkövetői oldalról nézve számos olyan tulajdonság van, melyek megléte arra utal, hogy a személy bántalmazóként lép fel a családján belül. Ezen személyiségjegyeket az alábbiakban kívánom összefoglalni:

- Közömbösség mások problémái iránt
- Nárcisztikus jellemvonások
- Durva beszédstílus
- Korlátolt gondolkodásmód
- Embertársaikat tárgyként kezelik
- Hirtelen dühkitörések
- Indulatkezelési problémák
- Önigazolásként áldozatként tüntetik fel saját magukat mások előtt
- Párkapcsolatukban, házassági kapcsolatukban túlzott féltékenység jellemzi őket
- Erőszakosságuk és durva jellemük a szexuális együttlétek során is megjelenik
- Kegyetlenek a gyerekekkel vagy az állatokkal szemben

A szexuális jellegű erőszak-cselekmények esetén összefoglalásként elmondhatjuk, hogy a látencia miatt nehéz ugyan az esetek felderítése, de a családsegítők támogatásával a tényállás maradéktalan tisztázása sikerrel járhat.

V. Záró gondolatok

Összegzésképpen elmondható, hogy a hatályos Büntető Törvénykönyvben szabályozott kiskorú veszélyeztetése bűntettének tényállása meglehetősen összetett, annak vizsgálata különös szakértelmet és a szakmai hozzáértésen túlmutatóan empatikus, gyermekbarát jellemet is igényel mind a nyomozóhatóság, mind az ügyészség, mind pedig a bíróság részéről.

A gyermek a legfőbb érték, melyet mindenkinek tiszteletben kell tartania, hiszen a jövő az ő kezükben van, ahogyan bánunk velük szülőként, úgy fognak bánni ők is a saját gyermekükkel. Mindezek miatt rendkívül fontos az egyensúly megteremtése a gyermek mindenekfelett álló érdeke, az igazságszolgáltatás, és a társadalmi érdek között, mely minden állampolgár közös feladata és célja.

Felhasznált irodalom

Szakirodalom

- *Balogh Anna*: Kiskorú veszélyeztetésének büntette a bírósági határozatok kritikai tükrében - különös tekintettel a fizikailag bántalmazott gyermekekre, in: *Ügyészek Lapja*, 2018/3. Huszonötödik évfolyam
- *Barkó Éva (szerk.): A gyermekbántalmazás Magyarországon (Tanulmánykötet) Bp., 1995.*
- *Dénes Veronika*: A bírósági eljárás sajátosságai a családon belül elkövetett szexuális bűncselekmények tárgyalása során in *Belügyi Szemle* 4-5/2000.
- *Domokos Andrea (szerk.): A családon belüli erőszak büntetőjogi és társadalmi megítélése in Acta Caroliensia Conventorum Scientiarum Iuridico-Politicarum XVI. - Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest 2017.*
- *Dr. Velkey László*: *Gyermekbántalmazás I-II.* Kalendart Kiadó, Bp. 1997.
- *Dr. Herczog Mária*: *Gyermekbántalmazás.* Complex Kiadó, Bp. 2007.
- *Dr. Herczog Mária - Dr. Kovács Zsuzsanna*: *A gyermekbántalmazás és elhanyagolás megelőzése, felismerése és kezelése alapján írt 1. sz. Módszertani levél háziorvosok, házi-gyermekorvosok, védőnők, gyermekegészségügyi szakemberek részére - Bp. 2004.*
- *Fekete Mária - dr. Grád András*: *Pszichológia és pszichopatológia jogászoknak HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. 2002.*
- *György Júlia*: *A „nehezen nevelhető” gyermek.* Bp. 1974.
- *Hanák Katalin*: *Társadalom és gyermekvédelem.* Bp. 1978.
- *Horváth Katalin*: *A családon belüli erőszak néhány bűncselekmény tükrében in.: Büntetőjogi tanulmányok V., Kiadja: MTA Veszprémi Területi Bizottsága, Veszprém 2004.*
- *Horváthné dr. Völgyi Judit* tamási városi ügyészségi ügyész 2010. szeptember 3. napján kelt a Német Bírói Akadémia Szervezésében Trierben 2010. augusztus 15-től 21-ig megrendezésre kerülő „Családon belüli erőszak - családjogi és büntetőjogi aspektusok, Stalking és gyermekek bántalmazása-” című szemináriumról készült szakmai beszámoló
- *Kereszty Béla - Maráz Vilmosné - Nagy Ferenc - Vida Mihály*: *A magyar büntetőjog különös része.* Korona Kiadó, Bp. 2005.

- *Kerezi Klára*: Bevezetés a gyermek- és fiatalkorúak sérelmére elkövetett bűncselekmények viktimológiai értelmezésébe. In Gödöny József (szerk.): Kriminológiai és kriminalisztikai tanulmányok. 25. kötet. Bp. 1988.
- *Kerezi Klára*: A kiskorúak sérelmére elkövetett szexuális bűncselekmények viktimológiai megközelítése. In Gödöny József (szerk.): Kriminológiai és kriminalisztikai tanulmányok. 27. kötet. Bp. 1990.
- *Kerezi Klára*: A gyermekek jogait és érdekeit sértő bűncselekmények In Gödöny József (szerk.): Kriminológiai és kriminalisztikai tanulmányok. 28. kötet. Bp. 1991.
- *Kerezi Klára*: A gyermekek elleni erőszak. Tantusz, 1992.
- *Kerezi Klára*: A gyermek- és fiatalkorúak bűnözése és a gyermekkorú sértettek Magyarországon. In Pusztai László (szerk.): Kriminológiai és kriminalisztikai évkönyv. Bp., 1995.
- *Kerezi Klára*: A védtelen gyermek. Erőszak és elhanyagolás a családban. Bp. 1995.
- *Nagy Anikó és Törő Klára*: Gyermekbántalmazás. Medicina Kiadó, Bp. 2016.
- *Németh Zsolt*: „A gyermeknek mindig hinni kell...” Család, Gyermek, Ifjúság, 1994. 1. szám.
- *Rózsás Eszter*: A gyermekjogok tartalma, érvényesülése és védelme (Doktori PhD értekezés) - Pécs, 2008.

Jogszabályok jegyzéke

- A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény - Gyvt.
- A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény - Btk.
- A Büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény - Be.
- 149/1997. (IX. 10.) Korm. rend. a gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról
- 2/2018. (I. 25.) ORFK utasítás a hozzátartozók közötti erőszak kezelésével összefüggő rendőrségi feladatok végrehajtásáról

Internetes források

- https://hu.wikipedia.org/wiki/Csal%C3%A1don_bel%C3%BClir%C5%91szak - Letöltve: 2023. augusztus 17. napi állapot
- <https://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/15157/babity-maria-phd-2014.pdf?sequence=1&isAllowed=y> Babity Mária (2013) : A gyermekbántalmazás rizikótényezőinek vizsgálata (magas kockázatot képviselő gyermeknevelési attitűdök, a szülőkkel kapcsolatos gyermekkori emlékek és néhány lehetséges közvetítő tényező összefüggései) PhD értekezés - Letöltve: 2023. augusztus 17. napi állapot